

Schyłek średniowiecza

VII

Jednym z najważniejszych motywów średniowiecznej Europy był **taniec śmierci**. Jej wszechobecność – wywoływana przez wojny, **bunt społeczny**, **wielki głód** czy **dżumę** – sprawiała, że ludzie czuli strach i niepewność. Umęczonym plagami chrześcijanom pociechę niosła **wiara w Boga** dająca nadzieję na lepsze życie po śmierci. Umartwianie się i życie zgodnie z ideałami głoszonymi przez Kościół miały zapewnić zbawienie. Kulturowym znakiem tamtych czasów są okazałe **katedry** budowane w stylu **romańskim** i **gotyckim**, pieśni o bohaterstwie **rycerzy** czy **moralitety** mówiące o walce dobra ze złem.

Polecenia podsumowujące

1. Wyjaśnij przyczyny kryzysu idei uniwersalistycznej.
2. Opisz powstanie parlamentu w Anglii, we Francji i w Niemczech.
3. Wymień zasady, które wprowadzała Złota bulla Karola IV Luksemburskiego.

Kryzys idei uniwersalistycznej,
powstanie monarchii stanowych
Podsumowanie

32

◆ Kryzys i upadek idei uniwersalistycznej (XIII w.)

Fryderyk Barbarossa – wzmocnienie cesarstwa kosztem papieżstwa.
Papież Innocenty III – powrót do idei papocezaryzmu.
XIII w. – powstanie monarchii stanowych.

◆ Anglia

Konflikt króla Henryka II z arcybiskupem Tomaszem Becketem.
1215 – Wielka Karta Swobód ogłoszona przez Jana bez Ziemi – zagwarantowanie rządów prawa i podstawowych wolności.
1265 – pierwsze obrady parlamentu angielskiego, od XIV w. złożonego z Izby Lordów i Izby Gmin.
Ograniczenie władzy monarchy na rzecz stanów: duchowieństwa, rycerstwa i mieszczan.

◆ Francja

Filip II August – integracja terytorium państwa.
1214 – bitwa pod Bouvines, pokonanie króla angielskiego Jana bez Ziemi.
Ludwik IX Święty – zjednoczenie ziem francuskich, wzmocnienie władzy królewskiej i administracji państwowej.
1302 – utworzenie Stanów Generalnych przez Filipa IV Pięknego.
Stany Generalne – przedstawiciele duchowieństwa, szlachty oraz stanu trzeciego (mieszczaństwa i chłopstwa), którzy decydowali m.in. o uchwalaniu nowych podatków.

◆ Niemcy

1250–1273 – wielkie bezkrólewie – okres chaosu i osłabienia władzy monarszej.
1356 – Złota bulla Karola IV Luksemburskiego – ustalenie praw i obowiązków elektorów króla niemieckiego, osłabienie jego uprawnień.
Schyłek XV w. – powstanie Reichstagu.

Polecane publikacje

Dan Jones, *Plantageneci. Waleczni królowie, twórcy Anglii*, Kraków 2014.
Jaques Le Goff, *Święty Ludwik*, Warszawa 2001.

Polecenia podsumowujące

1. Wymień przyczyny kryzysu papieżstwa w XIV w.
2. Wyjaśnij, na czym polegała wielka schizma zachodnia.
3. Scharakteryzuj przyczyny, przebieg i skutki wojny stuletniej.
4. Opisz Wojnę Dwóch Róż i podaj jej następstwa.

Europa w XIV i XV w.

Podsumowanie

33

◆ Niewola awiniońska (1309–1377)

Spór Filipa IV Pięknego z papieżem Bonifacym VIII (bulla *Unam Sanctam*, 1302).

1309 – przeniesienie siedziby papieżstwa do Awinionu przez papieża Klemensa V.

Wpływ królów francuskich na obsadę stanowisk kościelnych.

Kryzys w Kościele – nepotyzm, symonia, upadek autorytetu papieżstwa.

1377 – przeniesienie siedziby papieżstwa do Rzymu przez Grzegorza XI (próba uzdrowienia Kościoła).

◆ Wielka schizma zachodnia (1378–1417)

1378 – wybór antypapieża w Awinionie – skutkiem ponowny rozłam w Kościele.

1414–1418 – sobór powszechny w Konstancji, wybór jednego papieża w 1417 r.

◆ Wojna stuletnia (1337–1453)

Przyczyny

- spór o Gujennę i Flandrię
- pretensje króla angielskiego Edwarda III do korony francuskiej
- kryzys społeczno-gospodarczy

Przebieg

- zwycięstwo Anglii w bitwie pod Crécy (1346), bitwa pod Poitiers (1356)
- układ pokojowy w Brétigny (1360)
- zwycięstwo Anglii w bitwie pod Azincourt (1415)
- powstanie Francuzów pod wodzą Joanny d'Arc
- zwycięstwo Francuzów w bitwie pod Castillon (1453)

Skutki

- przejście przez Francuzów prawie wszystkich ziem angielskich na kontynencie
- rozwój myśli wojskowej
- wzrost znaczenia stanów w obu państwach
- kryzys w Anglii

◆ Wojna Dwóch Róż (1455–1485)

Przyczyna

- walka o koronę angielską

Strony walczące

- Yorkowie (biała róża)
- Lancasterowie (czerwona róża)

Strona zwycięska

- spokrewniony z Lancasterami Henryk VII Tudor

Skutki

- początek dynastii Tudorów na tronie angielskim
- ugruntowanie odrębności kultury angielskiej
- wzrost znaczenia parlamentu

Polecane publikacje

Christopher Allmand, *Wojna stuletnia. Konflikt i społeczeństwo*, Kraków 2012.

Helen Castor, *Joanna d'Arc. Jej historia*, Kraków 2015.

Alison Weir, *Ryszard III i księżna w Tower*, Kraków 2015.

Polecenia podsumowujące

1. Przedstaw skutki pandemii dżumy w Europie.
2. Opisz przemiany społeczno-gospodarcze w Europie w XIV i XV w.
3. Scharakteryzuj niepokoje społeczne i religijne w okresie późnego średniowiecza.

Niepokoje późnego
średniowiecza

Podsumowanie

34

◆ Wielka epidemia dżumy – czarna śmierć (1347–1352)

Śmiertelna choroba pochodząca z Azji Środkowej.
Przenoszenie zarazków przez pchły pasożytujące na szczurach.
Niski poziom higieny społeczeństwa.
Pandemia dżumy.

◆ Skutki pandemii

Śmierć ok. 75 mln Europejczyków.
Wyludnienie wielu obszarów Europy.
Spadek wydajności produkcji rolnej.
Pojawienie się ruchów odnowy religijnej.
Kryzys społeczny, gospodarczy i religijny: herezje, bunty społeczne, antysemityzm.

◆ Przemiany społeczno-gospodarcze

Przenoszenie się ludzi ze wsi do miast.
Upadek znaczenia średniego i drobnego rycerstwa.
Destabilizacja finansowa.
Podniesienie cen towarów.

◆ Bunty społeczne

1323 – powstanie we Flandrii.
1358 – powstanie ludowe we Francji (żakieria).
1381 – powstanie Wata Tylera w Anglii.

◆ Ruchy heretyckie

Jan Wiktoryn w Anglii (ruch lollardów).
Jan Hus w Czechach (husytyzm).
1415 – spalenie Jana Husa na stosie.
1419 – wojny husyckie.

Polecane publikacje

Paweł Kras, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998.
William Naphy, Andrew Spicer, *Czarna śmierć*, Warszawa 2004.
Anna Paner, *Jan Hus*, Kraków 2002.

Polecenia podsumowujące

1. Opisz podboje tureckie na Półwyspie Bałkańskim.
2. Scharakteryzuj organizację Imperium Osmańskiego.
3. Wyjaśnij, w jakich okolicznościach doszło do upadku Cesarstwa Bizantyjskiego.
4. Wymień następstwa upadku Konstantynopola dla Europy.

Ekspansja turecka w Europie i upadek Cesarstwa Bizantyjskiego Podsumowanie

35

◆ Ekspansja turecka w Europie

Budowa potęgi państwa Turków osmańskich przez Osmana I.
Orchan – podbój Brussy; przejęcie kontroli nad Jedwabnym Szlakiem.

XIV w. – podbój Bałkanów

- 1389 – bitwa na Kosowym Polu, przegrana Serbów
- 1396 – bitwa pod Nikopolis, klęska wojsk chrześcijańskich

1444 – bitwa pod Warną – klęska wojsk chrześcijańskich, śmierć króla Polski i Węgier Władysława III Warnerczyka.

1453 – upadek Konstantynopola.

◆ Organizacja Imperium Osmańskiego

Władza: sułtan stojący na czele państwa, wielki wezyr – najważniejszy urzędnik, dywan – organ doradczy.

Społeczeństwo: płacący podatki, żołnierze, urzędnicy i uczeni.

Armia: spahisi (jeźdźcy), janczarzy (piechota złożona z jeńców wojennych).

◆ Skutki ekspansji tureckiej

Upadek Cesarstwa Bizantyjskiego.

Ograniczenie kontaktów gospodarczych między Europą i Azją.

Utrata przez miasta włoskie przyczółków handlowych na terenie Bizancjum.

Utrata przez prawosławnych ich stolicy – Konstantynopola.

Konstantynopol – stolicą Imperium Osmańskiego pod nazwą Stambuł.

Hagia Sophia meczetem.

Poszukiwanie nowych szlaków handlowych do Indii.

Polecane publikacje

Roger Crowley, *1453. Upadek Konstantynopola*, Poznań 2013.

Colin Imber, *Imperium Osmańskie 1300–1650*, Kraków 2018.

Steven Runciman, *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa 1994.

Polecenia podsumowujące

1. Przedstaw cechy kultury średniowiecznej.
2. Wymień i opisz wzorce osobowe propagowane w kulturze średniowiecza.
3. Scharakteryzuj przemiany życia religijnego w średniowieczu.
4. Podaj przykłady zabytków romańskich i gotyckich w sztuce europejskiej.

Kultura średniowiecznej Europy Podsumowanie

36

◆ Cechy kultury średniowiecznej

Charakter uniwersalny – ujednolicenie wzorców osobowych i religijnych w Europie.
Teocentryzm – Bóg będący centrum życia.
Język łaciński – język ludzi wykształconych wprowadzający jednolity wzorec kulturowy.
Czerpanie z wzorców antycznych.
Wzorce osobowe – władca, rycerz, asceta.
Upowszechnienie się kultury rycerskiej.

◆ Literatura

Epos rycerski, np. *Pieśń o Rolandzie*.
Chansons de geste – pieśni sławiące czyny rycerskie.
Legendy arturiańskie – opowieści o królu Arturze i Rycerzach Okrągłego Stołu.
Moralitety – losy bohatera dokonującego wyboru między dobrem i złem.
Trubadurzy – poeci i muzycy.

◆ Nauka i filozofia

Upowszechnienie scholastyki – prowadzenie dysputy, której celem było dociekanie prawdy.
Augustynizm (św. Augustyn z Hippony) i tomizm (św. Tomasz z Akwinu).

◆ Uniwersytety – dwa wzorce

Bolonia	Paryż
• nauczyciele i studenci osobami świeckimi	• nauczyciele i studenci w większości osobami duchownymi
• rektor wybierany przez nauczycieli	• rektor wybierany przez studentów
• uniwersytet autonomiczny	• uniwersytet zależny od Kościoła

◆ Przemiany w życiu religijnym

Przenikanie się wierzeń pogańskich i chrześcijańskich.
Kult świętych chrześcijańskich.
Wpływ nauk zakonników na przemianę duchową ludzi średniowiecza.

◆ Architektura

Romańska	Gotycka
• kamień podstawowym budulcem	• budowle z kamienia i czerwonej cegły
• budowle o surowym, masywnym charakterze i grubych murach	• lekkość, strzeliste wieże, okna wypełnione witrażami – świetliste wnętrza
• budowane na planie prostokąta, krzyża łacińskiego lub koła	• zastosowanie łuków odciążających konstrukcję
• funkcja obronna świątyń	• budowane na planie krzyża łacińskiego

Polecane publikacje

Feliks Kyrk, *Nauk przemożnych perła*, Kraków 1986.
Jacques Le Goff, *Kultura średniowiecznej Europy*, Warszawa 1994.
Urszula Świdarska-Włodarczyk, *Homo militans. Rycerskie wzory i wzorce osobowe w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2018.

